AXBOROT TEXNOLOGIYALARINING YOSHLAR ONGIGA SALBIY TA’SIRI

Yarbayev Xasan Xazratqulovich
Guliston davlat pedagogika instituti o‘qituvchisi

Bugungi kun ogohlikni, voqea-hodisalardan xabardor bo‘lishni talab etmoqda. Biroq, hamma narsaning o‘ziga yarasha o‘lchovi, me’yori bo‘lgani kabi, axborotni ham faqat kerakli miqdorda, bizga zarar emas, foyda keltiradigan darajada olganimiz ma’qul. Internet har bir shaxs uchun tez fursatlar ichida axborot olish, tarqatish, o‘z fikrlarini erkin ifodalash imkonini yaratdi. Prezident Sh.M.Mirziyoyev ta’biri bilan aytganda “Albatta, biz internet va boshqa zamonaviy axborot manbalarining o‘rni va ahamiyatini inkor etmaymiz. Bugungi hayotimizni Internetsiz tasavvur qilishning o‘zi qiyin [1]. Ayni paytda odamlar nima bilan mashg‘ul ekani, qanday rangdagi kiyimlar unga ko‘proq yoqishi singari axborotlarni ham internet orqali bemalol omma e’tiboriga havola etishi mumkin. O‘zining qimmatli vaqtini mana shunday “dil izhor”larini o‘qishga sarflaydiganlar ham bor. Xotirasini qo‘shiq matnlari, SMS xabarlar, telefon raqamlari bilan “band” qiladiganlar ham... Axborot turli maqsadlarga xizmat qilishi mumkin. Hammasi undan kim va qanday foydalanishiga bog‘liq.

Bugun xalqimiz ma’naviyatiga real xavflardan biri bo‘lgan uyali aloqa vositalari haqida to‘xtalsak. Uyali aloqa vositalarisiz bugungi hayotimizni tasavvur qilib bo‘lmaydi, lekin uning odamlar sog‘ligiga yetkazadigan zararlari haqida OAV orqali qanchalik ko‘p ma’lumot berilmasin, bu vositalardan foydalanishda susayishga erishayapmiz deb bo‘lmaydi. Bugun bu vositalardan eng ko‘p zarar ko‘rayotganlar yoshlarni tashkil qiladi. Chunki, zamonaviy telefonlardan foydalanayotgan yoshlarimiz ularga har xil filmlar, kliplar, behayo rasmlarni joylash imkoniga egadirlar. Internet orqali parnografik harakterdagi saytlarga kirish zamonaviy uyali telefonlar uchun oddiy bir funksiyadir.

Globallashuv jarayonining salbiy jihatlari mobil aloqasiga ham ko‘chib, yoshlar, ayniqsa, o‘smirlarga o‘z ta’sirini ko‘rsatmoqda. Ayrimlar bunday telefonlar orqali ommalashtirishga urinayotgan behayolik, zo‘ravonlikni targ‘ib qiluvchi lavhalar yoshlar ruhiyati va ma’naviyatiga

salbiy ta’sir o‘tkazmasdan qolmaydi. Afsuski, ayrim ota-onalar bu borada befarqlikka yo‘l qo‘ymoqdalar. O‘tkazilgan tahlillar ba’zi oilalarning ajralishiga ham telefonlar orqali tarqalayotgan noto‘g‘ri ma’lumot va xabarlar sabab bo‘layotganligini ko‘rsatmoqda. Bunday salbiy holatlarga qarshi kurashishda, avvalo, yoshlarda yuksak ma’naviyat hamda milliy immunitetni, telefondan foydalanish madaniyatini shakllantirish muhim ahamiyatga ega.

Kompyuterning zararli ta’sirlarini hisobga olgan holda internetning inson salomatligiga salbiy ta’siri oddiy kitobdan ko‘ra ko‘p. Ushbu holatni o‘rganib chiqqan bir qator rossiyalik shifokorlar kompyuterning inson sog‘ligiga bo‘lgan salbiy ta’sirlarini sanab o‘tganlar. Jumladan, uzoq muddat davomida o‘tirish: odam umurtqa pog‘onasiga shikast etib, turli kasalliklar paydo qiladi, monitordan chiqadigan elektromagnit nurlanishlarning ta’siri, ko‘rish qobiliyatining susayishi, barmoq bo‘g‘inlarining charchashi, ma’lumot yo‘qolishi natijasida paydo bo‘ladigan stress holatlarni yuzaga keltirishi mumkin. Bu omillar bevosita internetga bog‘liq bo‘lmasada, lekin kompyuter uning zaruriy ashyolaridan bo‘lgani sababli internetda uzoq vaqt mobaynida ishlash odam salomatligiga asta-sekinlik bilan o‘z salbiy ta’sirini o‘tkazishi mumkin.

Internetda ishlagan kishi dunyo yangiliklaridan xabardor bo‘ladi, ayrim yoshlar o‘zini virtual dunyoda ekanligini his qilmaydi. Unda ishlash ruhiy g‘oyalarning rivojlanishiga va sog‘ligiga zarar etkazishi ham mumkin. Internet dunyo hamjamiyatini o‘zining beg‘araz (pornografik) saytlari bilan tashvishga solmoqda, o‘spirin yoshlarning ongiga ta’sir qilib, ba’zi noan’anaviy xabarlarni ham tarqatmoqda. Belgiyalik professor Frenk Tevisson o‘tkazilgan tadqiqot natijalariga ko‘ra, Yevropa mamlakatlarida 90 foiz talabalar internetdan foydalanishar ekan. Ammo, ularning qaysi saytdan foydalanishlarini o‘rganilganda, atigi 10 foiz talaba bevosita o‘quv jarayoniga taalluqli saytlarga, 90 foizi esa, pornografik mazmundagi saytlarga kirishni xush ko‘rishi ma’lum bo‘lgan [2].

Shuning uchun ham ota-onalar farzandlarining internetda ishlayotgan jarayonini nazorat qilishsa maqsadga muvofiqdir. Hozirgi kunda internetning har xil saytlari yoshlar ongiga salbiy ta’sir qiladi, lekin kun sayin unga o‘rganib qolayotganlar soni ortib bormoqda. Bunday ruhiy bog‘lanish fojeali oqibatlarga olib keladi. Ayrim yoshlar kompyuter klublarida har xil o‘yinlar bilan mashg‘ul. Mutaxassislar ma’lumotlariga ko‘ra, internet orqali tarqatiladigan komyuter o‘yinlarining 49 foizi sezilarli darajada zo‘ravonlik va yovuzlik ko‘rinishiga ega, 41 foiz jangari o‘yinlarda esa o‘yin qahramoni o‘z maqsadiga etishish uchun shunday zo‘ravonlik va yovuzlik sodir etadi, 17 foiz o‘yinlarda ana shu zo‘ravonlik va yovuzlikning o‘zi bosh maqsad hisoblanadi. Turli jangovar, mentalitetimizga mos bo‘lmagan, ba’zan qahramonlik vahshiylikka o‘tib ketadigan bu kabi o‘yinlar farzandlarimiz axloqiy-estetik tarbiyasiga to‘g‘ri ta’sir ko‘rsata oladi deya olmaymiz. Bir qarashda ular oddiy o‘yindek tuyulsa-da zo‘ravonlik g‘oyalari, yovuzlik kayfiyatini uyg‘otishi juda ko‘p salbiy oqibatlarga olib kelgani xususida hayotiy misollar ko‘plab topiladi [3].

Markaziy Osiyo davlatlari uchun tayyorlanayotgan axborotlarni aksariyati bu hududda yashayotganlar dunyoqarashiga psixologik ta’sir etishni maqsad qilgan mafkuraviy markazlar tamonidan moliyalashtirilmoqda. Ularning maqsadi, mustaqil davlatlar tanlagan yo‘lning noto‘g‘ri ekanligini singdirishga qaratilgan, ularni oxir oqibatda ijtimoiy larzalar kutayotganini asoslashga asosiy e’tibor berilganligidan bilishimiz mumkinki, bularni barchasi millat ruhini tushirish, uni tanlagan yo‘lidan qaytarish va homiy axtarishga majbur etish uchun amalga oshirilmoqda.

Zamonaviy dunyoda “o‘zga hududlarni zabt etish uchun, ularning aholisini qirish shart emas. Zero, ongi va shuuri zabt etilgan, qarash va kayfiyatlari ma’qul yo‘nalishga o‘zgartirilgan aholi ko‘magida har qanday boylik, tabiiy rusurslarga egalik qilish mumkin bo‘lib bormoqda” [4]. Agar bunda milliy matbuotimiz ojizlik qilsa, axborot maydonidagi iqlimni boshqalar belgilaydigan holga tushadigan bo‘lsak, axborot urushida engilib qolamiz, bu go‘yoki “erkinlik”, “demokratiyani olg‘a siljitish” qabilidagi safsata bilan yurtimizga ta’sir etishni mo‘ljallayotgan kuchlar uchun ayni muddao bo‘ladi. Bunga yo‘l qo‘yib bo‘lmasligini barchamiz bilamiz.

Shuni alohida ta’kidlash lozimki, bugungi kunda ijtimoiy fikrni shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etayotgan ijtimoiy tarmoqlar deyarli butun dunyoni qamrab olmoqda. Ayniqsa, bu tarmoqlarda yoshlarning faolligi kuzatilmoqda, biroq bu jarayonning ijobiy va salbiy jihatlarini tahlil qilish murakkablashib bormoqda. Albatta, bu tarmoqlarda uyushtirilayotgan turli mavzudagi forumlar, bahs-munozaralar yoshlar ma’naviyatiga ta’siri jihatidan e’tiborga molik masalaga

aylanib bormoqda. Shu o‘rinda Mamlakatimiz Prezidenti Sh.Mirziyoyevning bu boradagi fikrlariga e’tibor qaratsak: “...yoshlar hayoti, o‘y-kechinmalari, orzu-niyatlari, eng muhimi, ularni qiynayotgan masalalar, afsuski, radio va televidenie, gazeta va jurnallarda o‘z ifodasini to‘liq topmayapti. Go‘yoki hamma narsa joyida, olam guliston. Agar hammasi joyida bo‘lsa, to‘g‘ri yo‘ldan adashgan yoshlar, jinoyatchilik, ishsizlik qaerdan paydo bo‘lyapti? Nega yoshlarga oid davlat siyosatiga loqayd munosabatda bo‘layotgan amaldorlar haqida ommaviy axborot vositalari, avvalo, yoshlar matbuoti churq etmaydi? [5]. Bundan shu narsa anglashiladiki, hozirda har qanday axborot chegara bilmaslik xususiyatiga ega, shunday ekan endigina ongi, dunyoqarashi shakllanayotgan yosh avlodni ma’naviy olami daxlsizligini asrash muammo bo‘lib ko‘pchilikni o‘ylantirayotir.

Internet olamini cheklab yoki malumotlar olishni to‘xtatib qo‘yish bilan masala xal bo‘lmaydi. Bu hususida birinchi Prezidentimiz I.A.Karimov quyidagicha to‘xtaladi – “... yoshlarimiz nafaqat o‘quv dargohlarida, balki radio-televideniya, matbuot, Internet kabi vositalar orqali xam rang-barang axborot va malumotlarni olmoqdalar. Jahon axborot maydoni tobora kengayib borayotgan shunday bir sharoitda bolalarimizning ongini faqat o‘rab-chirmab, uni o‘qima, buni ko‘rma deb, bir tamonlama tarbiya berish, ularni atrofini temir devor bilan o‘rab olish, hech shubhasiz, zamonning talabiga ham, bizning ezgu-maqsad muddaolarimizga ham to‘g‘ri kelmaydi. Nega deganda, biz yurtimizda ochiq va erkin demokratik jamiyat qurish vazifasini o‘z oldimizga maqsad qilib qo‘yganmiz va bu yo‘ldan hech qachon qaytmaymiz” [6].

Bugungi kunda yoshlarimiz ongigaga “Ommaviy madaniyat” ham juda katta ta’sir ko‘rsatmoqda. XX asr madaniyati mazmunida internetning paydo bo‘lishi zamonaviy madaniy makonni sezilarli darajada o‘zgartirishga sabab bo‘ldi. Internet tarmog‘ining tuzilmaviy funktsional xususiyatlarining o‘zi uni nafaqat qattiq markazlashgan va ierarxik tizim sifatida, balki asosiy negiz sifatida shakllantiradi. Bu internet uchun shakllanishning ierarxik tamoyili emas, balki tarmoqli tamoyili ramzli ekanini anglatadi, bu esa madaniyat uchun bir muncha, ommaviy madaniyat uchun katta darajadagi keskin ahamiyatli oqibatlarga ega. Shu o‘rinda mamlakatimiz Prezidenti Sh.Mirziyoyevning fikriga e’tibor qaratish zarur: “Biz bir narsani hech qachon esimizdan chiqarmasligimiz zarur. Agar “ommaviy madaniyat” tahdidi faqat chetdan – G’arbdan kirib keladi, desak, qattiq adashamiz. Bu balo, afsuski, o‘zimizdan, o‘z oramizdan ham chiqishi mumkin. Men bu gaplarni osmondan olib aytayotganim yo‘q. Yurtimizda nashr etilayotgan ayrim gazeta-jurnallar, kitoblarni, suratga olinayotgan ba’zi klip va kinolarni, efirga berilayotgan qo‘shiq va raqslarni kuzatib,sog‘lom fikrlaydigan har qanday odam shunday xulosaga kelishi tabiiy [7].

Globallashuv jarayonini hisobga oladigan bo‘lsak, bugungi kunda hech qaysi faoliyat sohasi axborot kommunikatsiya texnologiyalarisiz istiqbolga erisha olmaydi. Mamlakatimizda nafaqat ta’lim jarayoni, balki barcha jabhalarda axborot kommunikatsiya texnologiyalarining rolini oshirishga alohida e’tibor qaratilmoqda.

Umuman olganda yuqoridagi muammolarni hal etish maqsadida ta’lim jarayoni tizimlashtirilgan va sifatli axborot manbalarini kutmoqda (bu erda internet tarmog‘i, multimediya vositalari, elektron darsliklar nazarda tutiladi) va albatta tabiiy va haqli jarayon. Ta’limda axborot kommunikatsiya texnologiyalardan unumli va tizimli foydalanilsa ta’lim muassasalari uchun yaratilayotgan yangi avlod o‘quv darsliklari, qo‘llanma va vositalar imkoniyatlaridan foydalanishni muntazam joriy etish amalga oshirilsa, tabiiyki ta’lim sifat va samaradorligi ortishiga erishiladi. Ayrim zamonaviy tadqiqotchilar (B.Yu.Shcherbakov, M.I.Stankin va boshqalar) axborot texnologiyalardan foydalanishni o‘qitishdagi istiqbolli yo‘nalish deb qaraydilar, chunki u texnologik va sotsiomadaniy mohiyati jihatidan erkin, etarli darajada mustaqil va mas’uliyatli, egiluvchan-loyihaviy o‘qitishga yo‘naltirilgan bo‘ladi.

Yoshlarimizning ajdodlarimizdan qolgan boy, ma’naviy merosini o‘qib-o‘rganish, teran anglashi ularni komillika etaklaydi. Internet tarmoqlari orqali dunyoni bilishlari esa ularning intelektual salohiyatlarini oshishiga zamin yaratadi. Shu ma’noda so‘z yuritadigan bo‘lsak, o‘tmishini qadrlab, kelajakka yuz tutgan yurtning vorislari o‘tmishi kabi kelajagi xam buyuk yurtni dunyoga tanitishadi.

Xullas, bugungi o‘ta keskin globallashuv jarayonida, asosan yoshlarimizni o‘z mustaqil fikriga ega, turli ma’naviy axborot xurujlariga qarshi mustahkam iroda bilan tura bilishga qodir, fidoiy va vatanparvar insonlar etib tarbiyalash alohida ahamiyatga egadir. Xuddi shuningdek, diniy ekstremizm va fundamentalizm g‘oyalariga qarshi mafkuraviy immunitetni shakllantirishda ham ommaviy axborot vositalari orqali targ‘ibot va tashviqot ishlarini yanada kuchaytirishning o‘rni beqiyosdir. Internetdan olinayotgan axborotlarga tanqidiy yondashish va uning foydali manbalari asosida o‘z dunyoqarashini kengaytirish, g‘arazli ma’lumotlarni inkor eta bilish idrokini, mafkuraviy immunitetni hosil qilish g‘oyat muhim jihatdir. Har bir yosh malum bir ko‘nikma va bilimlarga, diniy va dunyoviy ilmlarning mohiyatini tushuna olish qobiliyatiga ega bo‘lishi, dunyoda kechayotgan siyosiy va iqtisodiy jaryonlarga befarq bo‘lmasligi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1.Sh.Mirziyoyev. Milliy taraqqiyot yo‘limizni qat’iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko‘taramiz. Toshkent.: O‘zbekiston, 2017. – B. 529.
2. Нисневич Ю.А. Информация и власт. – М.: Мўсл, 2000. – Ст. 48.
3.Abdullaeva N. Yoshlarni axborot-psixologik xurujlardan himoya qilish texnologiyalari: nazariya va amaliyot. Konferensiya materiallari -T:2012.-B.120
4.Karimov I. A. Yuksak ma’naviyat yengilmas kuch. -T.: Ma’naviyat, 2008. 115-bet.
5.Mirziyoyev Sh.M. Milliy taraqqiyot yo‘limizni qat’iyat bilan davom ettirib, yangi bochqichga ko‘taramiz. – Toshkent.: O‘zbekiston 2017. 526-bet.
6.Prezident Shavkat Mirziyoevning O‘zbekiston ijodkor ziyolilari vakillari bilan uchrashuvdagi ma’ruzasi . Xalq so‘zi. 2017 yil 5 avgust.